

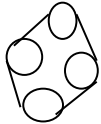
**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU ESO...**

Julai 28, 2019: Penitiko 7 [Pentecost 7]

Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i ceguqegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

A. Ena macawa oqo Siga ni Turaga 28 Julai, 2019:

Eda sa golevi Parofita Emosi ena macawa rua sa oti, ia ena macawa oqo, Julai 28, kei na Okosita 4, eda na golevi Parofita Osea kina. Eda a raica mai vakararaba na veika ea yaco ni bera na nodrau gauna, na veitaravi ni veika ea yaco tiko kei na veigauna ka tarava yani. Eda na dikeva tale e vica na vakasama bibi ea sa goleva oti mai: 1. E rau veiwekani nai vola e rua oqo: Emosi kei Osea, ka rau parofisai ruarua e nai ka 8 ni senitiuri, e rau i vola makawa toka; erau a parofisai tikoga ki na matanitu ko Isireli [10 na yavusa], ia e yaga talega na nodrau parofisai vei Juta [2 na yavusa], kei keda talega ena veigauna kecega kei na gauna sara ga oqo. 2. Eda raica ni taumada na veivakatorocaketaki mai Roma, na buli ni veiliutaki ni matanitu, na ta ni gaunisala ka vakarawarawataka na veitosoyaki; ka vaka talega kina ko Kirisi ena vuli vuku ka tauyavu kina na kenai veikoronivuli ni vuku kei na kena vakayagataki raraba ni kena vosa vaKirisi [lingua franca] me vosa ni kena qaravi na veika vakamatanitu, vakabisinisi ka vakakina na volai kina nai Vola Tabu Vou. E tatara nai vakarau ni bula ni vanua erua oqo ena veivanua vakavolivolita ka okati kina ko Isireli – Juta ka sota kina na gaunisala ni veivoli Jaina-Idia, Esia, Urope kai sotasota ni tamata. Na veimatanitu oqo era kauta mai na nodra kalou kei na kenai vakavuvuli. 3. Ko Isireli kei Juta erau dau rawai me vakanadakuya nai vakarau

ni nodra qarava na Kalou ko Jiova [Yahweh], ka ra rawai rawarawa ena nodra kalou na vulagi. Sa tu na dina, dodonu kei na savasava vaKalou me rau valatakaka vunautaka na parofita, ia era sa vakanadakuya ga ko Isireli kei Juta. Eda raica ena tikina koula ena Emosi 5:24, 'Ia me dave yani na lewa dodonu me vaka na wai kei nai valavala dodonu me vaka na uciwai sa vuabale.' Na vosa ogo sa i dusidusi tu ena veitaba gauna kecega. 4. Eda vakadeitaka ni dina tikoga nai vakavuvuli ka tekivu ena gauna nei Mosese ena kena soli na Vunau e Tini, ko ya mera muria ka talairawarawa ki na vunau. Ke ra talaidredre ena lewa ni Kalou ena vakaoqo: talaidredre = totogi, vakavulici; talairawarawa = vakalougatataki. 5. E na nodra bula vakaitikotiko e kune kina na veika ogo: na veigauna eso ni sautu; na veigauna eso ni bula vinaka ni sa levu nai yau; na veigauna era vutuniyau kina eso, ka so talega era dravudravua ka vakaloloma sara, ['the haves' and 'the have nots'], nai vakarau ni bula vakaoqo sa wasea rua na nodra bula na lewe ni vanua. 6. Na bula torocake vakaoqo sa vakaleqa talega na nodra bula vakaveiwekani [moral effects], ena veilawakitaki, se na veivakalaboci, sa lutudromu kina na dina kei na dodonu, ka me rawa ga na tubu vakailavo, se toro cake ena sala butobuto eso. Sa tara talega na nodra bula vakalotu. Baleta ni ko Jeruisalemi ei sotasota ni tamata, ka ra kauta mai na kalou vovou eso me kune kina na bula vutuniyau. Sa duri mai Peceli na kalou ni Kenani, ko ya na kalou ni dauyalewa [fertility gods], kei na kalou me kauta mai na vuata. Sa veisaqasaqa kei na Kalou ko Jiova [Yahweh] e dodonu me solia na vuata, ka solia talega na vutuniyau ena bula ni tamata. Ko ira na tamata ni Kalou e dodonu mera matabete yalosavasava ka matanitu savasava ni ra sa Nona na Kalou, sa yaco ga me dua na mata tamata vakataki ira na kena vo ni veimatanitu tani. 7. E sega ni dredre Vua na Kalou me vakanadakuira, ia me vaka ga ni sa yalataka oti tu ni 'watina' ko Isireli ka sa dredre sara me buita se 'sereki' koya tani [divorce]. Sa tu oti na Veiyalayalati, ea tauyavutaki ena gauna i Mosese, ka na dei tu ga tawamudu. E nai vola erua ogo nei Emosi kei Osea sa gadreva na Kalou me vakatavulici [discipline] Isireli kei Juta talega. 8. Na veisala eso e muria na Kalou me veivakavulici kina: a. Dravuisiga- lailai na kakana [shortage of food]; lailai na wai ni gunu [shortage of water]; na mate me vakaleqa na kakana tei [disease that ravaged crops]; na matedewa eso kei na nodra sika botei mai vei ira na meca, [plagues and raids]; na cagi laba e kauta mai na buka waqa [storms bring fire]; na uneune [earthquake]; na nodra kau vakabobula [exile], era a kau

vakabobula ki Asiria ena 721 BC/BCE, ni oti e 30 na yabaki ena gauna nei Emosi, ka oti e 10 na yabaki ena gauna nei Osea. 9. Meda dau vakasamataka: Dina ga ni yaco tikoga na veisau ni draki [CLIMATE CHANGE] kei na toso ni vuravura kei na kena yaco na veika eda sa raica e cake ka na duidui na noda vakadewataka [interpretations], sa dodonu meda taroga tikoga, “A cava beka e gadreva na Kalou me vakatavulici keda kina? Se cava beka e dodonu meda veisautaka, cakava se meda veivutunitaka, e so nai vakarau eda kila ni sega ni dodonu? 10. Eda na raica enai vola nei Osea na vakasama bibi ena ‘7’ e cake, ko ya, ni ko Isireli na watina na Kalou ka dredre me ‘sereka’ ia ena muria eso na sala me vakatavulici koya kina na watina me rawa ni veisau. Enai tekivu ga ni vola nei Osea sa laurai kina nai naki ni Kalou me baleti Isireli: na veiwatini nei Osea kei Komera sa dusia nai naki ni Kalou ko ya na kena dei tu na Nona lomani Isireli, veitalia ga na nona dautagane se lako sese, sa gu tikoga na Yalona [se na Kalou] me kauti koya lesu mai. Nai naki ni vola ogo me vakaraitaka na loloma ni Kalou vei ira na matatamatai valavalaca. Ea rairai volai ena 715 BC/BCE ka baleta na veika a yaco ena 753-715.

Osea 1: 2-10: I. Sa Nona parofisai ko Osea na luvei Pieri ena gauna ni nona Tui Juta ko Usaia [781-740], Jocame [740-736], Easi [736-716] kei Esekaia [716-687], ka Tui Isireli ko Jeropoama [783-743] na luvei Jeoasi [kua so ni leqataka na duidui ni veigauna era tukuni se volai, e duidui na nodrai tukutuku na Dau ni VT, ia vakararaba ga sa rawa meda kila ni yaco ena dua na gauna vaka ko ya]. Sa mai cava kina na gauna ni sautu ka sa toro sobu na bula ni tamata ena gauna nei Jeropoama II, na Tui Isireli. E daumaka tu na nodra bula ko ira na veta e cake ni lewe ni vanua [vutuniyau, tiko vinaka], ia era tabaki sobu ga ka vakalolomataki na dravudravua mai vei ira sa rawati ira, ko ira na vutuniyau. Na Osea 3:1 ‘...Mo lako tale, mo mani lomana na yalewa sa dau lomani vua na wekana, sa dautagane ga, me vaka na loloma i Jiova vei ira na Isireli...’ sa kovuta na loloma ni Kalou vei Isireli, dina ga ni valavalaca tikoga ko Isireli. II. O cei beka na tagane me vakadonuya me vakawatitaka e dua na goneyalewa dautagane? [Eda sa kila ni sa curu uciwai nai vakarau ni bula mai vei ira na vanua veivolekati ka ra kauta talega yani na nodra kalou (fertility gods) me qaravi e Isireli, ka sa rawa ni dua e rawai ena bula vou ogo, ko Komera se Gomar. Osea se ‘Hosea’ ena vosa vakaIpiriu: ‘Houzie’ se vosa vaKirisi ‘Housee’ e vu vata kei na yaca ‘Josua’-Iosuah se ‘Jisu’ ka kenai

balebale na veivakabulai se nai vakabula. Ko Komera se ‘Gomar’ na kenai balebale ‘taucoko’ mo wilika na Osea 1:4-5, na Kalou ga e ‘kaburaka’ se solia na luvena na yalewa dautagane...nai yaloyalo kei Isireli. Wilika talega na I Koronika 7:14]. Ia oqori nai vakaro ni Kalou vei Osea me talairawarawa kina ka vakamautaka na yalewa dautagane, ka na tara na bula nei Osea na veiwekani vou oqo: Dua: sa na vakayacora ga baleta ni sa vakadeitaka ni oqo na sala sa digitaka na Kalou me vakaraitaka kina na Nonai naki e Isireli. Rua, sa na tukuna se vunautaka tiko ko Osea vei ira na Isireli na matatamata talaidredre na veika sara ga e tara tiko na nona bula [experience]; e sega ni dua ga na ka e vakasamataka ga. Sa vakayagataka na Kalou nai yaloyalo ni Nona loloma ka vakaraitaka vei Osea me ciqomi Komera tikoga, dina ga ni sa yalewa i valavalaca; sa vakakina na Nona ciqomi Isireli na Kalou. III. Taumada meda raica mada na bibi ni yaca:na yaca yadua e solia na Kalou vei Osea sa baleta na vosa ni veivakasalataki vakaparofita ena vuvale nei Isireli. Sa solia na Kalou na yaca, sa kila vinaka na Kalou na yaca, sa kila vinaka na Kalou nai balebale ni veiyaca e solia, sa kila na Kalou na vuna e solia kina na yaca. [E rawa nida veitalanoataka na yacada e soli nodai tubutubu, na kenai balebale, ka tiko na vuna e soli kina na veiyaca oqori. Veitalanoataka oqori kei na yaca eso enai VT, na kedrai balebale kei na kena eda goleva tiko, sa tu na vuna kei na kenai balebale. A cava ko vulica rawa mai na yacamu se na yaca ko solia?] Na luvena ka vakayacani ko Jesirieli [Ena vosa vakaIperiu na ‘Jezreel’ Jesirieli e rua na yosa: na ‘jezre’ se ‘jesiri’, na ‘kaburaka’ [sow/scatter] na ‘el’ [Almighty or God] se ‘eli’ [dua tani mai na Eli –Hell], ‘na Kalou’ Na veitokaitua kei na Buca ko Jesirieli, wilika na veitikina oqo mo kila vinaka na kena rogo: I Tui 21;1-23; ii Tui 9:30-35; 10;1-11; 20;29; Dauveilewai 6:3]. Na yaca Jesireli e solia na Kalou me tukuna tikoga kina na Nona lewa vei ira ka sega ni vakarorogo ki na Nona lewa, ka sa okati kina na Tui kei na nona kawa mai muri. E rawa ni kenai balebale, na nodra sega ni dauvakarorogo, era togotitaki se vakavulici, me vaka na nodra kauvakabobula ki Asiria ena 721 BC/BCE. Me ra dui veiseyaki se veilakoyaki [scatter],se ni a dua tu ga nai bini sorenikau, era a kaburaki [sow], e tiko kina na vakasama talega ni veiseyaki. Sa vakakina nai karua ni luvena yalewa ko Lo-ruama [‘lo-ruhamah’ kenai balebale ‘sega ni lomani’- ‘no mercy’], ka tolu ni luvena na gone tagane ko Lo-ami [‘lo-ammi’ kenai balebale ‘sega ni noqu tamata’ ‘not my people’], sa vakatauca na Nona lewa na Kalou vei ira na Nona tamata, me vaka ni sa dei

tu ga na Nona lomani ira, ia sa sega ga ni vinaka Vua na nodrai valavala, ka dodonu ga mera togotitaki. IV. Ena tikina 10, sa dusia ni tu mai liu na gauna vinaka; ena yaco ga na vosa ni yalayala vei Eparaama, ko ya na kedrai wiliwili ena vaka na nuku ni matasawa, kei na cokoti vata ni matanitu ko Isireli kei Juta. Na cokovata ogo e rawa ga me vakaibalebaletaki vei ira era qaravi Jiova, e Isireli kei Juta, na Tui Vou kei Isireli, ko ya ko Jisu, na matanitu vou ko Isireli ka tekivutaki ena 1948? se na cakacaka ni Kalou ena vakaduavatataki vuravura. Tikina 11 ‘na siga i Jesireeli’ [sa veisau na vakasama ni tikina 4 ‘Jesireli’ na veiseyaki, ko ya na gauna ni togoti me yaco me gauna ni duavata, sa lewe vuqa na lewei Isireli me vaka na nuku mai matasawa. Sa sega tale ni vakatokai me ‘Sega ni noqu tamata’ ia me ‘noqu tamata’ [my people or children of the Living God]...oqori na parofisai me yaco ena noda cakacakavata ni veivakaduavatataki. Sa bolebole tu na parofisai oqori vei keda na tamata lotu vaKarisito e vuravura, ko ya meda kaburaka na sore ni Kosipeli ki vuravura, ena Nona veivuke na Kalou [Jezereel, see above meaning:’ to scatter, to sow’ and ‘almighty’ or ‘God ‘ or ‘God will /scatter./sow’]. Eda vukea na Kalou ena cakacaka ni Yalo Tabu ena noda bula ka me vakayacori kina na parofisai, ko ya me kaburaki na loloma levu ni Kalou, ka mai vakaraitaka ko Jisu Karisito me rogoca ko vuravura.

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veivasewase sa dusia vakararaba ga na veiulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro[Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na*

veiwekani nei Isireli kei na veimatanitu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakarua [Deuteronomy –deut -2, nomy-lawa] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 85 e tiko enai katolu ni wasewase ka salavata kei na vakasama ni Vunau ni Soro e levu na Same enai wasewase ogo e vola ko Asafa kei ira na nona kawa. Sa vakamacalataka na vale vakacevaceva kei na savasava ni Kalou. Sa tukuna na vale ni Kalou kei na Nona lagilagi. Baleta ni Nona na Kalou na lagilagi kei na qaqa, sa gole kina na tamata ka me kunea kina na nona sereki ka vakabulai. Sa savasava, qaqa, ka lagilagi na Kalou ka dodonu vua na tamata me vakaraitaka Vua na nona veidokai, ko ya me qaravi Koya ka vaka namata Vua.

B. Same 85: I. Tikina 1-3: Vakananuma lesu tale: na yavu ni Nona veikauwaitaki na Kalou. Na Kalou e sa vosota ka sega tale ni cudruva na tamatai valavalaca ni sa veivutunitaka na nona talaidredre ki Vua. Tikina 4-7: Vakamamasu: me mudu na cudru ni Kalou ka tekivu na Nona veivakabulai. Na veivakabulai ni Kalou sa kenai balebale ni sa maravu na cudru ni Kalou, sa lesu Vua na reki kei na marau ni sa veisau na tamata ka sa yaco na veivakavoui ni bula se kunea e dua na bula vou. Na uto ni veika kece ogo ko ya me yaco na veivakaduavatataki, sa veisau na bula ni tamata, sa oti na cudru ni Kalou sa yaco na veivinakati. Tikina 8-9: Vakatudaliga: na vosa ni yalayala kei na kenai vakarau. Sa vakarorogo na Kalou, o koya e gadreva na bula me waraka na Kalou ka me uqeti na nona bula me lomana na Kalou. Sa matata ni tu nai tavi ni tamata me vakayacora na veika e vinakata na Kalou...ena qai bula kina. Tikina 10-13: Me namaki: Me veiyaloni ko lomalagi kei vuravura. Sa dei tu na Nona lomani keda na Kalou, o keda ga meda veisau. Sa solia vei keda na Nona vakacegu ka na sega ni vakaleqa na Nona dodonu. ‘Sa veitavaki na loloma kei na dina. Sa veireguci na yalododonu kei na veivinakati.’ Na Kalou ga sa veituberi ki na sala vou, ko ya mai nai vakarau ni bula druka e vuravura, ni sa veivutuni na tamata, sa vakalesui koya tale ki na gaunisala ki lomalagi, ko ya na bula taucoko, vakaibalebale kei na Kalou. II. Mei kuri ga ni vakasama e cake: E rawa meda kerea se kaya me vakataucokotaki keda na Kalou se ‘*Mo ni lesu mai vei keimami na Kalou...*’ [Restore us again , O God... v.4]. Sa sega ni kenai balebale meda kerea me lesu mai na veigauna cerere ka totoka sa oti baleta na Kalou sa tiko ogo ni kua e daidai [God is here, now!], ka na solia na nona veivakabulai kei na veivakalougatataki ena gauna sara ga ogo. Na gauna ga ogo sa nona gauna na Kalou ka meda rekitaka ka kakua sara nida lewa yani na ka me cakava na

Kalou [we do not manipulate God's will and purpose]. Na gauna eda sotava tiko kina na dredre, na tagi kei na vutugu, sa seretaka na Daunisame na veivakataucokotaki, na loloma kei na vinaka. Me tikina koula na tikina e 10, 'Sa veitavaki na loloma kei na dina...'

C. Ai Vakamacala me baleta nai vola ki Kolosa:*Koto ena ra kei Taki [Turkey], tara ena dua na bati ni wai ena buca ena tadrua ni koro ko Ierapolisi [Hierapolis] kei Leotisea. Sega so ni rogo ena gauna nei Paula, ia sa vanua ni sili ena tobu katakata [hot springs], sai silisili ena gauna talega ogo, dina ga ni sa sega na koro ko Kolosa. Baleta ni koro koto ena sala ni veivoli ena maliwa kei Efeso kei na Euferetisi [Euphrates] e levu e lakova; ko ira mai Urope kei Esia. Ko ira mai Kolosa era vakatokai me Firitiana [Phrygians natives] ka ra mai vakaitikotiko ena koro ogo, baleta ni a qali vakapolitiki ki Roma kei Kirisi era tiko kina ko ira ogo ena caka bisinisi [business]. Era tiko talega kina na Jiu ena vuku ni bisinisi ni veivoli. Ni ra lako mai na veimatatamata duidui era kauta talega mai nodra dui kalou. Ena gauna ogo e tiko kina ko ira na: 1. Qarava na veika buli eso kei na kena vaqarai na kena Mana [Anamism and Superstition], 2. Qaravi ni Veika vakalomalagi: Matanisiga, vula kei na Kalolako [Astrology] 3. Qaravi ni nodra kalou na kai Kirisi kei Roma me vaka na veitaliataki ka vakabekabei ni bula ni yalewa mera vakayagataki mei vurevure ni bula vutuniyau [Greek and Roman gods], 4. Lotu qarava na veika tawa kilai eso, me vaka na vuku ga e rawa kina na bula [Mystery religions], 5. Lotu Jiu [Judaism], 6. Lotu VaKarisito [Christianity]. Nai vola ogo ka ra okati talega kina na veivola ki Filipai, Efeso kei Filimoni, era volai mai Roma ena gauna ka tiko vakavesu kina ko Paula rauta na 60 AD/ACE. Sa soli tu vua na galala me volavola ka rawa talega me la'ki sikovi. Nai vavakoso mai Kolosa e tauyavutaka ko Epafira na kai Kolosa. A rairai la'ki sikovi Paula ki Roma, ka vakaraitaka vua na nodra leqa nai vavakoso lotu, ena nodra via vakaikuritaka tale na veika eso era nanuma ni veiganiti, mei kuri ni nodra vakabauti Jisu me nodra Turaga kai Vakabula. Eda raica e muri ni a mai tiko vakavesu talega ko Epafira kei Paula mai Roma [Filimoni 23]. Nai vakavuvuli mei kuri ni vakabauti Jisu, sai vakavuvuli lasu ga. Eda sa raica ogo ena 6 na mataqali vakabauta e cake. Ko Paula sa vakadeitaka ga ni sai Jisu Karisito duadua sega na kenai kuri. Me vaka nai vakarau ni vosa kei na volavola nei Paula, sa dauliu na nona vakabula ka dusia talega na nonai tutu vakaiapositolo ka ni vakavuna se lewa ni Kalou. Sa vakadeitaka kina na dina ni nonai apositolo kei na kaukauwa ni Kalou sa mai vakaraitaka ko Jisu ena kaukauwa ni Yalo Tabu sa veiqaravi kina. Mera tudei ga ni sega tale e dua ena solia na bula vaKalou, SEGA NI DUA NA KENAI KURI, KO JISU KARISITO DUADUA GA [CHRIST IS THE FULLNESS OF GOD].*

Kolosa 2:6-19: I. Sa dusia ko Paula na roka ni lotu vinaka: ko ya, mera yalo qaqa ena gauna dredre ni bula; mera duavata ena loloma; mera vakaiyaragi ena vuku vaKalou; mera vakaiyaragi ena kaukauwa ni Kalou; mera valuta kina na vere vuni ni ca ka dauveisiwati; mera bula vakaivakarau me vaka na sotia; mera bula ena vakabauta me vaka ni tu se bula e lomadra ko Jisu Krisito; mera maroroya na vakabauta. **II.** Sa vakasalataki ira ko Paula ni sega sara ni dua tale na ka me vakuria na nodra vakabauti Jisu, ko Jisu duadua ga. E na tikina 9, Na Kalou sa mai vakataucokotaka se vakaraitaka nona bula ena bula nei Jisu [God lives fully in Christ]. Sa sega ni vakuri na vakabauti Jisu ena vakasama vuku tale eso [8]; sega nai tukuni vakatamata, nai vakatakilakila ni kalokalo se nai veibulibuli eso ka ra ciri tu e lomalagi [astrology]; sega na cilivi [11]; sega na muri ni valavuvuli se lawa eso [ascetic

rules and regulations]: [16, 20-23]; sega na qaravi ni agilosu [18]. Sa matata vinaka ni ko ira oqo era kaya tiko ni sega ni rauta ga na vakabauti Jisu me rawa kina na bula [se soli kina na bula], ia me vakuri tale ena veika eda sa raica mai cake. *Sa kaya ko Paula ni sega tale ni dua na ka me vakuri kina; Ko Jisu Duadua Ga Sa Soli [Rawa] Kina Na Bula se Soli Vakailoloma kina na Bula mai vuana Kalou. III. Kenai kuri ga, na tikina 21 na ‘kua’ oqori nai vakarau makawa ni muri lawa, na tamata vaKarisito sa galala, sa sega kina na ‘kua’ sa vakayacora ga na ka kece ena galala ni vakabauta na Turaga ko Jisu me vaka oqo: ‘kua ni laba’ au sega ni laba, sega ni baleta ni kaya na Lawa, ia baleta ga niu lomana na tamata kecega...au sa yacova na bulavou oqo kei na vakatulewa ena vuku ni noqu vakabauta na Turaga ko Jisu...sa ulutaga Vinaka ni veitalanoa!*

D. Ai Vakamacala me baleta na Kosipeli nei Luke: *Ko Luke e vola nai vola e rua oqo: ko Luke na Kosipeli kei na Cakacaka ni Apositolo. Meda raica mada vakalekaleka: Na vuniwai ko Luke [Kolosa 4: 14], na kai Kirisi, kenai balebale ni tamata lotu vaKarisito ka sega ni Jiu me vakataki iratou na tisaipeli nei Jisu se ko iratou ka vola na vo ni Kosipeli: Maciu, Marika kei Joni. Ko Luke e vola taumada na Kosipeli rauta na 60 AD/ACE mai Roma se Sisaria. Ni oti ga na Kosipeli sa raica ni ganita me vola na Cakacaka ni Apositolo se ganita vinaka me vakatokai me Cakacaka ni Yalo Tabu ka vakuria kina nona kila vakavuniwai ka sa ciqoma ni tiko tale edua na kaukauwa ni veivakabulai, ko ya na kaukauwa ni Kalou. Sa volai [63-70AD/ACE] nai vola vei Ceofilo [theo – kalou, philo-lomana], rairai dua na turaga lotu se dua nai vavakoso e ‘lomana na Kalou.’ Sa tomana kina na veika sa vakayacora ko Jisu, o koya ka vakatavuvulu vei ira na tamata, mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka yu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapositolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalemi ka dewa yani ki vuravura raraba[Cakacaka 2:1ff]. E vica na tikina bibi meda kila taumada: 1. Na veivakabulai sa mai vakayacora na Kalou ena bula nei Jisu sa baleti yuravura taucoke [inclusive]: a. Ko Luke e sega ni vakacuruma nai tukutuku me kua ni vunautaki nai Tukutuku Vinaka vei ira na kai Matanitu tani me vaka ena Maciu 10:5-6 [cf Marika 6:7-13; Luke 9:1-6]; b. Sega ni vakacuruma na veitalanoa ni marama ni Kenani kei Jisu ena Maciu 15:21-28 [cf Marika 7:24-30]; c. Ko Luke e sega so ni vakabibitaka na kena vakayacori na parofisai mai nai VTM me vakataki Maciu. 2. Sega ni vakataki Maciu kei Marika, ko Luke sa qarauna me tekivutaka nonai tukutuku me salavata kei nai tukutuku ni gauna ko ya [raica e cake “an orderly narrative/account”--- “mai nai vakatekivu, meu veidutaitaka nai vola vei kemuni” Luke 1:3]: na bula vakapolitiki, vakailavo, veimaliwai kei na bula vakavanua [historical/geopolitical]. Na nona Kosipeli sa vakarautaki me baleti vuravura raraba. 3. E levu cake na matailalai ni nona tukuna na bula, mate kei na tucake tale ni Turaga ko Jisu. E levu cake nai talanoa me vakadinadinataka na tucake tale ena nona vakaraitaki koya vei iratou na tisaipeli. 4. Vakavolekati keda sara enai talanoa totoka ni yuvale [pen-portraits]: Elisapeci kei Sakaraia [1:5-25,57-80], Meri kei Josefa [1:26-56;2:1-26, 41-52]; Simione kei Ana [2:25-38] kei Joni na Dauveipapitaisotaki [3:1-20]. Oqo ko ira na turaga kei na marama e sotava ko Jisu ena nona bula. 5. Nai talanoa e rawa nida vakasamataka, veitalanoa kina ka raica na kena yaga ena noda bula: Na nodra vakadinadina ko ira era sa rawai ena bula ni Dauveiqaravi Levu, nai Vakabula ni tamata vakabulai, na Turaga ko Jisu [1:1-2], na marama ka lumuta na yavai Jisu ena waiwai [7:36-50], nona qaravi Sakeusa ka vakabulai koya [19:1-10], sota kei ira so tale na tisaipeli ka sega ni dua vei iratou na lewe 12, ko ya ena gaunisala ki Emeo [24:13-15]; 6. Sa tukuna e dua na ‘Jisu’ dauveikauwaitaki ka dauloloma: na marama ka lumuta na yavana [7:36-50], na marama turudrabalavu ena 12 na yabaki ka tara na tutu ni nonai sulu ena gaunisala vei Jairo [8:41-42,49-56] me laki vakabula na luvena yalewa yabaki 12 [8:43-48], na vada*

mai Neini ka vakabula na luvena tagane [7:11-17]. 7. Na totoka kei na titobu ni loloma mai vale [ni Kalou] ena veivosoti kei na vakabokoci ni valavalaca me vaka nai talanoa ena Luke 15:1-32: na sipi sa yali, na tiki ni siliva sa yali, na gone sa yali se gone cidroi. 8. Na nodra kauwaitaki na dravudravua, tamata e biligi tani ka vakalolomataki ka okati kina na marama. Sa vutuniyau ko Luke enai talanoa e veivakauqeti ka veilauti me yaga ena noda buakela ni soKalou, vakadinadinataki Jisu kei na noda veigaravi ena vanua eda bula kina.

D. Luke 11: 1-13 raica na Maciu 6:9-13;7:7-11:

Ni da tosoya na noda via kila nai balebale ni vosa ni Vola Tabu e vinaka meda biuti ira vata na veitikina e tautauvata. [Gospel Parallel] se kopitaka [copy] na tikina tautauvata qai raici rau vakatautauvata. Na duidui e vakatau enai vurevure ni nodrui tukutuku [sources] kei nai naki ni volavola [purpose]... e sega nida kaya ni cala e dua, ia e dua na vuna e duidui kina...sa tikina vinaka ni veitalanoa.

Laurai vata na Masu ni Turaga ena Maciu kei Luke

<i>Maciu 6:9-13; 7:7-11</i>	<i>Luke 11:1-13</i>
<p>9. O koya mo dou qai masu vakaoqo:Tamai keimami mai lomalagi, me vakarokorokotaki na yacamuni</p>	<p>2...Ni dou sa masu dou kaya, Tamai keimami mai lomalagi, Me vakarokorokotaki na yacamuni.</p>
<p>10. Me yaco nomuni lewa Me caka na lomamuni e vuravura me vaka sa caka mai lomalagi.</p>	<p>Me yaco na nomuni lewa. Me caka na lomamuni e vuravura me vaka sa caka mai lomalagi.</p>
<p>11. Solia mai vei keimami ena siga oqo na kakana e yaga vei keimami.</p>	<p>3. Mo ni solia mai vei keimami ena siga yadua na kakana e yaga vei keimami.</p>
<p>12. Ia kakua ni cudruvi keimami ena vuku ni neimami valavalaca, me vaka keimami sa sega ni cudruvi ira era sai valavalaca vei keimami.</p>	<p>4. Ia mo ni kakua ni cudruvi keimami ena vuku ni neimami valavalaca: ni keimami sa sega talega ni cudruva e dua sai valavalaca vei keimami.</p>
<p>13 Ia kakua ni kauti keimami ki na vere, ka moni vakabulai keimami mai na ca:</p>	<p>Ia mo ni kakua ni kauti keimami ki na vere; ka moni vakabulai keimami mai na ca. [Ko Luke sa yala ga e ke]</p>

[Nai VT Vakaviti ka vakadewataki mai na King James Version se Authorised Version e vakuria na : *‘Ni sa nomuni na lewa, kei na kaukauwa kei na vakarokoroko, ka sega ni mudu. Emeni’ e sega ni tiko ena so nai vurevure ni VT]. Nai tinitini oqo eda sa vakayagataka ena Masu ni Turaga [raica na FNV, sa vakuria].*

I. Ena Luke, oqo na nodratou kerekere na tisaipeli meratou vakavulici ena masu [na masu ni tamata vakabauta]. Eratou sa kila tiko ni ko Joni na Dauveipapitaisotaki sa vakatavulici iratou na nona tisaipeli ena masu. Na Masu ni Turaga [Lord’s Prayer] e vakayacana se vakatoka na Lotu me Masu ni Turaga, ia e dodonu ga me masu e vakatavulici iratou kina na nona tisaipeli ko Jisu [The Prayer that Jesus taught the disciples, so it is called the Disciples’ Prayer]. E vei ga na Masu ni Turaga ko Jisu, na Masu koya e tiko ena Joni 17: 1ff. Me vakatokai na kena oqo me Masu ni Turaga [The Lord’s Prayer] kei na kena eda vakatoka me Masu ni Turaga me Masu e vakavulici iratou kina na Tisaipeli ko Jisu, me Masu ni Tisaipeli [Disciples Prayer...sa ulutaga vinaka ni veitalanoa]. Ena Luke e vakalekalekataki ga mai na kena ka vola ko Maciu [raica e cake ka dikeva na kena duidui]. Baleta ni duidui nai vavakoso e kau mai kina na masu oqo e duidui talega na veika e vakabibitaki kina. Meda raica mada na masu oqo me vaka e vola ko Luke: na 2-13: na 2-4 na lewe ni masu me vaka eda kila; 1. Tekivu ni masu: Nona vakarokorokotaki na Kalou. E rua na sala ni nona tukuna na yaca ni Kalou: dua, na vosa vakavuvale Tamai keimami [‘abba’ se ‘Apa’ se Ta.. [‘Na’ ki vua na tinada] ena vosa vaka Aramaic-na vosa e vu mai na vosa vakaIperiu ka dau vakayagataki vakalevu ena veisiga, se ena veivoli. ‘Tamai Keimami mai lomalagi’. Lomalagi, e sega ni dua na vanua [location] ia sa dusia ga na ‘savasava,’ ‘cecere,’ ‘lagilagi’ ni Kalou ka vakaduiduitaki mai na tamata e vuravura...valavalaca, dukadukali, yalani ka tukuna tiko na noda bula kei na bolebole meda yacova na ‘lomalagi’ ni bula vaKalou. ‘Me vakarokorokotaki

na Yacamuni' ena vakasama vakaIperiu na 'yaca' e no kina na kaukauwa se nai vurevure ni veivakalougatataki. Me yaco mai na 'nomuni matanitu' se me caka na nomuni lewa se me yaco mai na nomuni veiliutaki [the rulership of God]... sa dusia me dei tu ga na nona veiliutaki na Kalou e vuravura kei na noda bula na tamata. 2. Tikina 3 sa solia mai na veika kece e rauti keda ena veisiga: na kakana vakayago, kei na kakana vakayalo, na veika e yaga vei keda [our needs not wants] ia meda vakavinavinaka tikoga enai solisoli oqo ka meda kua ni yawa mai nai Vurevure. 3. Sa vakadeitaka talega ni sa ka bibi na vosota kei na veivosoti; sa vosota na Kalou na nodai valavalaca, oi keda meda veivosoti ka ucui Jisu; 4. Tikina 5-10 na noda gumatua, cikecike, ka kakua ni soro, kerei tikoga me yacova ni sa soli na ka eda kerea [our persistence]. Na sala oqo e sega ni veisautaka na Kalou, ia ena veisautaki keda ga meda vakaraitaka vua na Kalou na noda gagadre dina kei na noda vakabauta na titobu ni cakacaka ni Kalou vei keda. Tikina 11-13, na nona dina tu ga, ka sega ni veisau na Kalou [God's faithfulness]. Na nona dina tu na Kalou vei keda ena gauna kecega: Dina ga ni ra dau cala talega na tama/tina, ia e dei tu ga na nodrau lomana na luvedrau. Na Kalou, e dodonu ka sega kina na cala, sa na vakacava na kena uasivi ni ka ena solia vei keda na Luvena nida vakaraitaka Vua na ka e ganita noda dui bula. Nai solisoli levu taudua e solia vei keda ko ya, na Yalo Tabu me noda ni sa lako tani veikeda ko Jisu. II. Na Masu ni Turaga [Masu ni Tisaipeli] e dodonu meda dau cavuta wasoma ka me dau vakavulici keda enai vakarau ni masu dina kei na lewe ni masu; ka me kua sara na masu veicavilaki se veilaveti vakatamata, se veivakadokadokai ga vaka tamata, ia me dokai ga kina na Kalou. Me da tovolea me kua so na masu balavu se talimagimagi, ia me cavuti ga na vosa veiganiti, me cavuti tiko ena vakabauta. Eda masu tiko Vua na Kalou, ko Koya e kila vinaka na veika eda cavuta tiko Vua. Meda vulica nai vakarau ni masu mai na Masu ni Tisaipeli [se o koya eda vakatoka me Masu ni Turaga]. III. Mai na Masu ni Turaga [Masu ni Tisaipeli] eda sa vulica kina na veitarataravi se nai vakarau ni masu: Vakarokoroko, Veivakacaucautaki, Vakavinavinaka, Vakaturutusa, Veimasulaki se Kerekere. Na masu e sega ni dua ga na veika e vinakati mai na sitoa [shopping lists]. Ni tini na masu e rawa ni lesu tale ena Vakarakoroko, qai tini na masu ena Yacai Jisu, kei na 'EMENI' kenai balebale 'so be it' 'me yaco ga na Nomuni Lewa na Kalou'. IV. Ena gauna oqo eso era dau kaya nira masu, 'Me soli lesu tale vei kemuni na veidokai kei

na vakarokoroko’ O cei e tu vua na dodonu me solia? Na vakarokoroko sa Nona tu ga na Kalou ena veigauna kecega ka tawa mudu, sa nodai tavi dina ga meda masu tikoga ena yalovakarokoroko Vua...oqori e dua na tikina meda veitalanoa kina vakavinaka, ka me kua na veimurimuri walega!

3. Na Sala ni vuli Vola Tabu [Bible Study Methods]: [Sa curu e ke nai vakamacala oqo me vukea ga noda wilika nai Vola Tabu Makawa kei na Vola Tabu Vou: Nai Vola Tabu eda wilika tiko ena vosa vakavavalagi se vakaViti e yavu mai na vuqa nai vurevure: ko na sotava eso na yaca oqo mo kua ni leqataka, ia era yavu ni vola eda sa wilika tiko: Dead Sea Scroll, Septuagint [LXX], Latin Vulgate, William Tyndale, Geneva Bible, King James Version, Masoretic, Samaritan Pentateuch, Syriac, Targum, Coptic kei na vuqa tale. Eso tale na yavu e vakayagataki me vaka na vosa vaAramaic [vosa vaIperiu ena veisiga], vosa vakaSiria, etc. Sa vakayagataki e so nai Vola Tabu oqo ka okati kina na vosa vakaJamani ka vakadewataki kina nai Vola Tabu vakavavalagi. Ena vosa vakavavalagi ena vinaka meda dau wilika na kena duidui: King James Version se Authorised Version, New Authorised Version ena vosa vakavavalagi rawarawa, Revised Standard Version, New Revised Standard Version, New International Version, The New English Bible, Good News Bible; eso nai vakadewa e tovolei ga me vakarawarawataki ena vosa vakavavalagi ena veisiga me vaka na Contemporary English Bible kei na kena vou sara, e sega ni vakadewa, ia e volai ga ena vosa me vakamacalataka na veitikini VT. Sai vola yaga ka vakatokai ‘The Message’. Ena daumaka meda wilika na veivakadewa eso meda kila kina na duidui kei na veivakasama e no kina...e dua na kenai vakaraitaki oqo ka tara noda kila na cioloji me baleta na tamata, na agilosu kei nai tutu vaKalou ni veibuli raica ka Same 8:5 cf Iperiu 1-14: –FOV duidui mai na FNV...e sega ni dua e cala, wilika vinaka ga. Ni ko wilika ga na Iperiu 1:5 ko na kila ni sega ni kaya na Kalou vua na agilosu, ‘A Luvequ ko iko...’ e kaya ga vei Jisu....]

Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na leseni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na leseni, tarava nai talanoa ni oti na leseni ko ya [context]. B. Tovelea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na leseni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataki e so na taro ena vosa: A cava [what? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when? A cava na vuna [why? Caka/yaco/rawa vaka evei [how? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena leseni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc. se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo